

UDK:911.372.52:338.48(575.171)

Aybibi MATCHANOVA,
Urganch davlat universiteti dotsenti, PhD
E-mail: aybibimatchanova@gmail.com
Mansurbek SHOMURODOV,
Urganch davlat universiteti talabasi

Urganch davlat pedagogika instituti dotsenti, PhD Q.Tajiyev taqrizi asosida

DEVELOPMENT OF ETHNOGRAPHIC TOURISM IN THE KHOREZM REGION GEOGRAPHICAL FEATURES

Annotation

The unique geographical location, climate, Natural Resources and historical and cultural heritage of Khwarezm create favorable conditions for the development of ethnotourism. This article presents information about the historical and cultural monuments and ethnographic tourism of the Khorezm region, the geographical aspects of its development.

Key words: Ethnotourism, cultural heritage, historical and cultural monuments, natural resources, infrastructure.

РАЗВИТИЯ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Аннотация

Уникальное географическое положение, климат, природные ресурсы и историко-культурное наследие Хорезма создают благоприятные условия для развития этнотуризма. В данной статье представлена информация об историко-культурных памятниках и этнографическом туризме Хорезмской области, географических аспектах ее развития.

Ключевые слова: этнотуризм, культурное наследие, историко-культурные памятники, природные ресурсы, инфраструктура.

XORAZM VILOYATIDA ETNOGRAFIK TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING GEOGRAFIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Xorazmning o'ziga xos geografik joylashuvi, iqlimi, tabiiy resurslari va tarixiy-madaniy merosi etnoturizmni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Ushbu maqolada Xorazm viloyatining tarixiy-madaniy yodgorliklari va etnografik turizmi, uni rivojlantirishning geografik jihatlarini haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Etnoturizm, madaniy meros, tarixiy-madaniy yodgorliklar, tabiiy resurslar, infratuzilma.

Kirish. Etnoturizm – turizmning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, u dunyo xalqlarining madaniyati, turmush tarzi va an'analari o'rganishga qaratilgan etnik, til va madaniy tarkibiy qismlarni o'z ichiga olgan turizmning bir ko'rinishidir [2]. Oddiy qilib aytganda, etnoturizm ma'lum bir millatning o'ziga xos xususiyatlari, uning turmush tarzi va madaniyati haqida tushunchani kengaytirish imkoniyatini beradi. Etnografik turizm ma'rifiy va ko'ngilochar maqsadlarda amalga oshiriladi. Ma'lum bir xalqning madaniyati va turmushi, kiyim-kechaklari, tili, xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar, ananalari bilan tanishtiradi va sayyohlarning keng doirasi uchun mo'ljallangan bo'ladi. Shu bilan birga, bunday turizm doirasida o'z tarixini yaxshiroq bilib olish va ilgari davrlarga qaytish, u davrlardagi mahalliy hayot tarzi, an'analari va madaniy merosni o'rganish mumkin. Turizmni, xususan, etnoturizmni rivojlantirish, ayniqsa, qulay iqlim sharoiti va boy tarixiy-madaniy merosga ega bo'lgan ko'p millatli mintaqalarda katta ahamiyatga egadir [2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Xorazm viloyatining geografik joylashuvi va boy madaniyati etnografik turizmni rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlar yaratadi. Hunarmandchilikni targ'ib qilish, mahalliy festivallarni rivojlantirish va turistlar uchun maxsus xizmatlar tashkil qilish orqali viloyatni turizm markaziga aylantirish mumkin. Bu nafaqat iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi, balki xalqning madaniy merosini saqlab qolish va dunyoga tanitishda muhim rol o'ynaydi [3].

Xorazm viloyatining geografik xususiyatlaridan biri uning o'ziga xos hududiy tafovutlaridir. Viloyatda iqlim va landshaft jihatdan farq qiluvchi hududlar mavjud. Masalan, Amudaryo bo'yida, qirg'oq va daryo atrofidagi yerlarda yerning tabiiy resurslari boy, suv manbalariga yaqin joylarda turizmni rivojlantirish imkoniyati katta. Shu bilan birga, cho'l hududlari, qumli tekisliklarda etnografik sayohatlarni yangi shakllarda olib borish mumkin.

Xorazm viloyatida etnoturizmni rivojlantirishning geografik xususiyatlari haqida gapiradigan bo'lsak, quyidagi jadvalda batafsil ma'lumot berib o'tilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

T/r	Geografik omillar	Tavsif	Etnoturizmga ta'siri
1	Geografik joylashuvi	Xorazm O'zbekistonning shimoli-g'arbiy qismida Quyi Amudaryo mintaqasida joylashgan	Hududning boy tarixiy-madaniy merosi va daryo atrofidagi qishloqlarni etnoturizm markazi sifatida rivojlantirish mumkin
2	Iqlimi	Quruq kontinental iqlim, yozi issiq, qishi sovuq	Asosan, bahor va kuz fasllarida turistlar oqimini oshirish uchun qulay sharoit bo'ladi
3	Tabiiy resurslari	Amudaryo daryosi, cho'l landshaftlari, bog'lari va qishloq xo'jaligi yerlari	Mahalliy hayot tarzini va qishloq xo'jaligi turizmni rivojlantirishda tabiiy resurslarning ahamiyati katta
4	Tarixiy-madaniy merosi	Ichan qo'la, Muhammad Aminxon madrasasi, Pahlavon Mahmud maqbarasi, Nurullaboy	Ushbu tarixiy-madaniy yodgorliklar etnoturizm uchun asos hisoblanadi

1-jadval

		saroyi, Sulaymon qal'a, Avesto manumenti va boshqa yodgorliklar	
5	Transport infratuzilmasi	Xalqaro aeroportning mavjudligi, avtomobil yo'llari, temir yo'llarning mavjudligi	Transport infratuzilmasi turistlarning hududlarga yetib kelishi uchun muhimdir

Jadval muallif tomonidan yaratilgan.

Xorazm insoniyat taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan vohadir. Xorazmiy, Beruniy, Zamaxshariy, Najmiddin Kubro, Ogahiy kabi ko'plab shu vohada yashab o'tgan yuksak tafakkur sohiblari jahon ilm-u fani xazinasiga ilkan hissa qo'shganligini butun dunyo biladi. Xorazm qadimdan maftunkor lazgisi, ko'kka bo'y cho'zgan minoralari, ularga ishlatilgan betakror bo'yoqlar, jo'shqin Amudaryo bo'yidagi so'lim tabiati bilan insonni o'ziga jalb qiladi. Xorazmni "Past tekislik yer", "Oziq-ovqat mamlakati", "Unumdor yer", ayrim tadqiqotchilar esa, "Urushga moyil", "Jangovor" ma'nosida ham tahlil qilishgan. Bundan tashqari "Oriy qabilalari yeri", yoki "Xarri xalqining yeri" ma'nosini anglatadi kabi fikrlar ham mavjud. Xalqlarning xulosasiga ko'ra tahlil qiladigan bo'lsak, Xorazm – "xor" – quyosh, "azm"- yer, o'lka, ya'ni quyosh o'lkasi degan fikr eng ishonchli deb sanaladi. Xivalik tarixchi Muhammad Yoqub Xorazmga "Yevrosiyo materigining kindigida joylashgan sehrli diyor" degan fikrni beradi. Sehrli deyilishining sababi, Xorazm yerlarining unumdorligi va tabiiy geografik joylashuvidadir [1].

Xorazm viloyatining geografik joylashuvi uning etnik va madaniy xilma-xilligiga ham ta'sir ko'rsatgan. Viloyatda turli etnik guruhlar yashaydi, bu esa uning tarixiy-madaniy merosiga yirik hissa qo'shgan. Xorazmning geografik alohidaligi, turli etnik guruhlarining bir-biriga qo'shilishiga va hamkorlikda yashashiga imkon yaratgan, bu esa etnografik turizmni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan maxsus imkoniyatlarni taqdim etadi.

Shuningdek, Xorazm haqida so'z borar ekan "Ochiq osmon ostidagi muzey" ta'rifini olgan Xiva shahri haqida gapirmay iloj yo'q. Xiva o'zining arxitekturasini bilan O'zbekistonning boshqa shaharlaridan farq qiladi, ushbu shaharda asosiy tarixiy yodgorliklar shahar ko'rinishida Ichan qal'ada joylashgan.

Viloyatda 255 ta madaniy meros ob'ekti davlat ro'yxatiga olingan, shundan 133 tasi arxitektura yodgorliklari hisoblanadi. Xiva shahridagi "Ichan-Qal'a" majmuasi YUNESKOning Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, 53 ta madaniy meros ob'ekti o'z ichiga oladi. Bu yodgorliklar viloyatning boy tarixiy va madaniy merosidan dalolat beradi.

Tahlil va natijalar. Xorazm viloyatida etnografik turizmni rivojlantirishning geografik xususiyatlarini hisobga olgan quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim.

- Geografik joylashgan o'rnidan samarali foydalanish: Amudaryo vodiysi bo'ylab sayohat va qishloq turizmi yo'nalishlarini tashkil etish;
- Hunarmandchilik va mahalliy an'analarni rivojlantirish. Xiva va uning atrofidagi qishloqlarda gilamdo'zlik, yog'och o'ymakorligi va kulolchilik mahsulotlarini turistlarga tanishtirish uchun maxsus savdo va ko'rgazma markazlarini ochish;
- Madaniy tadbirlarni xalqaro miqyosda kengaytirish. Milliy festival va ko'rgazmalarni muntazam ravishda o'tkazish;
- Xorazmning tarixiy-madaniy obyektlari va geografik xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish.

Xorazm viloyati o'zining boy madaniyati, an'analari va urf-odatlarini bilan ajralib turadi. Mahalliy hunarmandchilik, milliy raqs va musiqa, xalq amaliy san'ati kabi sohalar etnografik turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, qishloq joylarida mehmon uylarini tashkil etish orqali sayyohlarga mahalliy turmush tarzini yaqindan ko'rish va tajriba qilish imkoniyati beriladi.

Viloyatning geografik jihatidan o'rni, uni nafaqat tabiiy boyliklar, balki iqlimi va landshaftlari nuqtai nazaridan ham o'zgacha qiladi. Bu hududda yilning katta qismi quruq va issiq bo'lib, yozda harorat +40°C gacha ko'tariladi. Bunday iqlim va tabiat sayohatchilarga ajoyib va qiziqarli tajribalar taqdim etadi. Xorazm viloyati markaziy Osiyo savdo yo'llarida joylashganligi sababli qadim zamonlardan boshlab ko'chmanchi hayot tarzini rivojlantirgan. Bu geografik omil, ayniqsa etnografik turizmga ahamiyatlidir, chunki viloyat xalqining urf-odatlarini, madaniy an'analari va hunarmandchilik yo'llari ko'chmanchilik bilan bog'liqdir. Etnografik turizmning rivojlanishi uchun bu xususiyatlar muhim sanaladi, chunki sayyohlar ushbu hududning tarixi va madaniyatini o'rganish orqali o'zlari uchun yangi tajriba orttirishadi.

Xulosa va takliflar. Etnoturizm deganda muayyan hududning madaniy merosi, shu hududning tubjoy aholisi, turmush tarzi, tarixi va hunarmandchilik an'analariga tegishli madaniy unsurlar bilan tanishish maqsadida uyushtiriladigan sayohatlar tushuniladi [4].

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Xorazm viloyatining geografik xususiyatlari etnografik turizmni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Viloyatning Amudaryo vodiysi bo'yida joylashuvi, boy tarixiy-madaniy merosi va o'ziga xos landshaftlari turistlarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Hududning quruq kontinental iqlimi yil davomida turizmni rejalashtirish uchun qulay bo'lsa, cho'l va daryo atrofidagi hududlar ekologik va etnoturistik yo'nalishlarni tashkil qilish imkoniyatini beradi. YUNESKO ma'lumotlariga ko'ra, etnoturizm turli mamlakatlar aholisi o'rtasida tinchlik va o'zaro hamjihatlikni yaratishning eng samarali usuli hisoblanadi.

Geografik nuqtai nazardan Xorazm viloyatining yaqin joylashuvi, boshqa hududlar bilan transport aloqalarining mavjudligi etnografik turizmni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Aholisi katta bo'lmagan kichik qishloqlar va shaharlarda ham turistik markazlar yaratish, mahalliy hokimiyatlar tomonidan amalga oshirilgan infratuzilma yaxshilanishi orqali imkoniyatlar kengayadi. Masalan, Xiva va Urganch shaharlari bo'yicha sayyohlikni rivojlantirish uchun aeroportlar va zamonaviy transport tizimlari qo'llanilmoqda. Mahalliy aholining an'anaviy turmush tarzi, hunarmandchiligi, urf-odatlarini va qadimiy yodgorliklari etnografik turizmni rivojlantirish uchun muhim resurs sanaladi. Xorazmning geografik xususiyatlarini inobatga olgan holda, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, ekologik turizm elementlarini kiritish va mahalliy aholi bilan sayyohlar o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirish zarur.

Kelajakda, viloyatda ekologik va an'anaviy turizmni uyg'unlashtirish orqali etnografik turizm yanada jadal rivojlanishi mumkin. Bu esa nafaqat mahalliy iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlaydi, balki Xorazmning madaniy merosini asrab-avaylashga ham xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Radjabova M.A. "O'zbekistonda etnografik turizm rivojlanish bosqichlari va bugungi holati". So'ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi respublika ilmiy-uslubiy jurnali 129-b.

-
2. Turdimatov Y.A. “ Etnoturizm shakllari, yo’nalishlari va ularning o’ziga xos xususiyatlari” 67-b.
<https://phoenixpublication.uz/>
 3. I.Axmedov. “ Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi”. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot jurnali.44-b
 4. M.Amonboyev, S.Xalilov. “Barqaror turizm rivojlanishi” o’quv qo’llanma. Toshkent-2021